

ISSN 2010-9075

БЕРДАҚ атындағы ҚАРАҚАЛПАҚ
МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИНИҢ

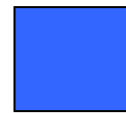
ХАБАРШЫСЫ

БЕРДАҚ номидаги ҚОРАҚАЛПОҚ
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИНИҢ

АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК

КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА им. БЕРДАХА

1

НӨКИС 2022 НУКУС

Еримбетов Б.Қ. Жасларда миллий мактанаш сезимлерин қәлиплестириўде кураштың тутқан орны	110
Joldasbaev P., Djoldasov R.F. Kámil insan mashqalasi qaraqalpaq filosoflariniń kóz qarasında	114
Narshabaeva A.Yu. Pedagogical model of tolerance education of students	117
Қазақов Б. А., Табынбаев А. Р. Талабалар тайёргарлигида жисмоний машқларни таснифланиши	121
Ибодуллаева И. Н. Ўсмирлик ёшида мулоқот ва унинг намоён бўлиши	124
Қулдашев Ш. А. Таълим хизматлари бозорида олий таълим муассасалари рақобатбардошлигини таъминлаш шарт-шароитлари	128
Дошняязов Ж.К. Халық педагогикасы: мийнет тәрбиясының мазмуну хәм өзгешеликлери	131
Қурбаниязова З.К. Ўқув модуларининг дидактик таъминотини такомиллаштириш таълим сифатини оширишнинг муҳим шартларидан бири сифатида	134
Хожаниязова И.Ж. Бошланғич таълим ва дидактиканинг ўзаро нисбати масалалари	137
Темирбеков Б. О. Оилани мустақамлашнинг ижтимоий-психологик омиллари	141
Айтмуратов Б. Т. Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг миллий хунармандчиликка бўлган психологик-педагогик имкониятлари	144
Султанов Е. К. Аграр комплекда бўлажак мутахассисларнинг ижтимоий-касбий тайёргарлигини шакллантириш тизимини лойиҳалашнинг педагогик шартлари	147
Холков Р. М. О'zbekistonda kurash sport turining kelib chiqishi va taraqqiyoti	150
Allamuratova V.Z. Google Docs imkoniyatlaridan ta'lim jarayonida foydalanish	151
Абдурахимова Л.А. Тиббий таълимни ривожлантиришда замонавий ёндошувлар	155
Axmedova M., Tashxodjayeva P. Modulli ta'limda o'quv topshiriqlarini metodik traektoriyasini takomillashtirish	157
Мелибаева Р. Н. Когнитив функциялар бузилишлари психодиагностикаси	161
Қулдашев Ш. А. Таълим хизматлари бозорида олий таълим муассасалари рақобатбардошлигини таъминлаш шарт-шароитлари	164
Халимова М. В. Тадбиркор шахсига хос тизимли-характериологик хусусиятлар ва коммуникатив компетентликнинг ижтимоий-психологик жиҳатлари	167
Mambetjumayev T. T. Oqiw-shiniǵiw toparlarında jas basketbolshilardıń arnawlı kúsh tayarlıǵınıń ózgeshelikleri	170
Хожаметов А. А. Жисмоний тарбия ва спорт ўқувчи-қизларнинг жисмоний-эстетик маданиятини такомиллаштиришдаги ўрни	174
Алибеков Д., Абдурасулова Л. Фуқароларнинг таълимга оид ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашнинг инновацион мезонлари	177
Хушвактова Х.С., Баллиева Р. Хориж мамлакатларда экология фанини ўқитиш методлари	180

**ИСТОРИЯ. СОЦИОЛОГИЯ.
ФИЛОСОФИЯ. ЮРИСПРУДЕНЦИЯ.**

Noǵaybayev I. Shǵındıllardıń ekologiyalıq mashqalaları: sheshim hám taraw ózgesheligi (Qaraqalpaqstan Respublikası mısallında)	184
Сейтова З. Гендерная политика нового Узбекистана	186
Тешабоев А. Табиий газни етказиб бериш шартномасининг шакли ва тузилиш тартибининг ўзига хос хусусиятлари	192
Байжанов Т. Давлат ва жамият келажакининг таназули бўлмиш коррупция билан боғлиқ бўлган жиноятларнинг олдини олишда ички ишлар органларининг ўрни	195
Мадреймов Б.Ж. Есен-2 Ўзбекистон палеолитининг энг қадимги ихтисослашган устахонаси	198
Ganieva G., Baugieva A. Xalıq awızeki dóretiwshiligi milliy qádriyat sipatında	201
Абдукаримова Г. Б. Геронтология: ижтимоий-фалсафий таҳлил	204
Усенов С.Х. Духовная культура каракалпакстана в середине XIX века	207
Есенбаев Дж. Т. Аҳоли ва худудларни фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқий асослар: муаммо ва ечим	211
Янгибаев А.К., Ерниязов А.З. Маъмурий мажбурлаш чораларини таснифлашга оид назарий қарашлар	215
Гафурова С. А. Консуллик ҳимоясини амалга оширишнинг тарихий ва халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари	221
Юсупов Қ.Б. Театр санъатини тадқиқ этишнинг назарий-методологик асослари	226
Маматқобилов Т. Д., Хикматов Р. П. Марказий Осиё барқарорлигини таъминлашда Ўзбекистон ташқи сиёсатининг омиллари	231
Мирзаев Р. И. Коррупция: история, понятие, сущность, содержание и характеристика	236
Шираздинова А.А. Глобаллаш ўтисининг философиялык методологиялык тийкарлари	240
Бекбаев Р.Р. Феномен восточной культуры в традиционалистской философии рене генона	244
Мухамедов Я. К. Чоч, Фарбий Турк хоқонлигининг иқтисодий, сиёсий ва маъмурий маркази сифатида	246
Сейдабуллаева Н. Интернет ва ижтимоий тармоқларнинг жамиятдаги сиёсий жараёнларга таъсири	249
Annakulov A. O'zbekistonda saylov qonunchiligini rivojlantirish istiqbollari	251
Қутлимуратова Н. М. Она ва бола саломатлиги муҳофазасини таъминлашда фуқаролик жамияти	253

*Тиббий таълимни ривожлантиришда замонавий ёндошувлар
Абдурахимова Л.А. Тошкент тиббиёт академияси*

Резюме. Мақолада тиббий таълим жараёнининг ўзига хос томонлари, тиббиётда юқори малакали мутахассисларни тайёрлашда долзарб бўлган йўналишлар, амалга ошириш лозим бўлган чора тadbирлар, соғлиқни сақлаш тизими ва таълим соҳасининг ўзаро интеграциясида муҳим бўлган жараёнлар, илм-фаннинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш ва илмий-тадқиқот ишлари натижадорлигини ошириш ва таъминлаш бўйича амалга оширилаётган йўналишлар ёритилган.

Калит сўзлар: тиббий таълим, таълим жараёни, замонавий усуллар, технологиялар, йўналишлар

*Современные подходы в развитии медицинского образования
Абдурахимова Л.А. Ташкентская медицинская академия*

Резюме. В статье рассматриваются особенности процесса медицинского образования, современные тенденции в подготовке высококвалифицированных специалистов в области медицины, меры, которые необходимо принять, важные процессы интеграции здравоохранения и образования, формирование инновационной инфраструктуры науки и эффективность научных исследований.

Ключевые слова: медицинское образование, образовательный процесс, современные методы, технологии, направления.

*Modern approaches in the development of medical education
Abdurakhimova L.A. Tashkent Medical Academy*

Summary. The article describes the specifics of the medical education process, current trends in the training of highly qualified specialists in medicine, measures to be taken, important processes in the integration of health care and education, the formation of innovative science infrastructure and research efficiency. The directions of supply are described.

Key words: medical education, educational process, modern methods, technologies, directions.

MODULLI TA'LIMDA O'QUV TOPSHIRIQLARINI METODIK TRAEKTORIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Axmedova M., Tashxodjayeva P.

Тошкент tibbiyot akademiyasi

Fanda taraqqiyotni belgilovchi va davlatni, millatni, bunyodkorlarini jahonga mashhur qiladigan ilmiy maktabu yo'nalishlar tadqiq manbaiga yangicha talqin etishning qat'iy metodologik tamoyillari asosida yondashish natijasi o'laroq shakllanadi va rivojlanadi. «Ta'lim to'g'risida» (2020 yil 23 sentyabr) gi Qonunning hayotga tatbiqi sharofati bilan o'zbek tilshunosligida ona – o'zbek tili qurilishi yevropaviy shablonlar asosida formal talqin etish asoratidan qutulib, hozir jahon tilshunoslari diqqatiga ham sazovor bo'layotgan substansial tahlil metodologiyasi asoslariga - tom ma'noda o'zbekona tahlil usullariga - to'la ko'chirildi.

Hozir o'quv-metodik majmualarni yangilash munosabati bilan respublikamizda oliy ta'lim tizimida o'qitilayotgan 50 dan ortiq tillar bo'yicha lingvistik talqinlarni o'zbekona (substansial) talqin usullariga ko'chirib, birinchidan, o'rta ta'limda ona tili qurilishi bo'yicha olinadigan talqinlar bilan oliyog'ohda beriladigan talqinlarni uyg'unlashtirishga, ikkinchidan, jahon tilshunosligi silsilasida o'zbek lingvistik maktabi o'rnini barqarorlashtirishga real imkoniyatlar mavjud. Bu oliy filologik ta'limda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratish lozimligini ko'rsatadi. Nutqiy qobiliyatni o'zlashtirish muvaffaqiyati motivatsion omillar va o'quvchining umumiy ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish darajasiga bog'liqdir. Nutq nutq a'zolarining harakati jarayonida paydo bo'ladi. Ruhiiy hodisa bo'lgan tilning ifoda vositalari nutq ixtiyoriga o'tgach, haqiqatga aylanadi. Demak, nutq nutq faoliyatining mahsulotidan, ma'lum shaklga kirishidan iborat.[1,144]. "... yaxshi nutq tuzish uchun nahv, aruz, mantiq fanlari hamkorligidan foydalanish zarur bo'ladi. Ularning birortasiga ahamiyat bermaslik, bulardan birning qoidasining buzilishi, qolgan ikkitasiga ta'sir qilmay iloji yo'q.[2,64].

M.B.Elkonin konsepsiyasiga ko'ra, bolani rivojlantirish jarayonida, avvalo, faoliyatning motivatsion tomonini, keyin esa texnik jarayonni o'zlashtirish amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, olimlar quyidagi omillarni ham ajratib ko'rsatadilar: ijtimoiy-siyosiy (tilning davlatga xosligi, maktabda o'qish majburiyati); kasbiy qiymat (kasbga o'qitish davlat tilida olib boriladi); ijtimoiy obro', jamoaviy mas'ullik; kommunikativ (ona tilida muloqot qilish zaruriyati); o'z-o'zini tarbiyalashga ehtiyoj, o'zini takomillashtirish istagi bilan bog'liq sabablar; utilitar (ma'lum hayotiy manfaatlarga erishish vositasi sifatida tilni bilish zarurati); xavotirlanish sabablari (sinfni orqaga tortmaslik, past baho olmaslik); ona tili va adabiyoti o'qituvchisiga hurmat motivi.

Til tashuvchisining shakllanish darajasiga ta'sir qiluvchi psixologik shartlar orasida lisoniy qobiliyat alohida ahamiyatga ega. Shunday qilib, til tashuvchisining shakllanishi faqatgina maktab ta'limi jarayoni bilan cheklanib qolmaydi, balki insonning butun ongli hayotida davom etadi. Ko'pchilik zamonaviy olimlar "til tashuvchisi" tushunchasining tuzilish tarkibiga quyidagilarni kiritadilar: til kompetensiyasi; nutq kompetensiyasi; fan kompetensiyasi; pragmatik kompetensiya; kommunikativ kompetensiya; doimiy intellektual rivojlanish: ruhiy jarayonlar (xotira - vizual va eshitish, fikrlash – mavhum va majoziy, kuzatish, tasavvur – reproduktiv va ijodiy); insonning ma'naviy boyligi – doimiy ma'naviy rivojlanish, axloqiy me'yorlar, avvalo, muloqot me'yoriga rioya qilish; til an'analarning yig'ilib borishi. M.Neppning ta'kidlashicha, bola 2-3 yoshida ona tili grammatikasini egallay boshlaydi, chunki boshqa odamlarning nutqini anglab, so'zlar kombinatsiyasi va jumlar tuzilishida ongosti sezimlari orqali kodlangan ob'ektiv qonuniyatlarni, ko'plab ajdodlarning tajribasini qabul qiladi. Odam ongida nutqi rivojlanishi bilan bir qatorda, ongostida mumkin bo'lgan harakatlarning ichki rejasi tuziladi, muayyan vaziyatda amalga oshiriladigan harakatlar modellari yaratiladi .

L.S.Vigotskiy, I.Ya.Zimnyaya, A.A.Leontev, S.L.Rubinshteynlarning psixologik tadqiqotlar tahlili til tashuvchisini

shakllantirishning muvaffaqiyati ona tilining kommunikativ rivojlanish darajasiga bog'liqligi haqida gapirishga imkon beradi. "Ona tilining kommunikativ rivojlanishi" iborasi I.Ya.Zimnyaning fikricha, quyidagilarni ta'minlaydigan murakkab ko'p qirrali hodisa sifatida ko'rib chiqilishi kerak: lug'at hajmi; nutq qoidalarini egallashning mohirlik darajasi; fikrini ongli ravishda izchil bayon qila olish qobiliyati, suhbatdoshining replikalariga munosib javob bera olish, eshitganlariga munosabat bildirish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan og'zaki muloqot shakllarini bilish darajasi; ko'rsatkichi o'qish sur'ati bo'lgan o'qish texnologiyasi darajasi; yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish darajasi, kognitiv qiziqishlarini shakllantirish darajasi; umumiy dunyoqarash. Mazkur talablarni amalga oshirish uchun ona tili ta'limida pragmatik yondashuvga asoslangan o'quv topshiriqlar tizimini ishlab chiqish lozim. Buning uchun turli nutq vaziyatiga mos fikr ifodalash imkonini beruvchi, o'zaro muloqotning samarali bo'lishiga xizmat qiluvchi kognitiv-pragmatik ta'limning afzalliklarini o'rganib chiqish kerak bo'ladi. Muloqot davomida odatda savollarga to'g'ri javob bergani uchun o'quvchilarga rag'bat yoki noto'g'ri javob bergan taqdirda ularga dashnom beriladi. Darsda o'quvchini savol berishga undash mumkinmi, ko'p hollarda bunga e'tibor berilmaydi, imkoniyat yaratilmaydi. O'quvchilar tomonidan o'qituvchiga savol berilsa, aksariyat holatda rag'batlantirilmaydi. Ona tili mashg'ulotlarida va boshqa fanlarda ham o'quvchilar, asosan, javob beruvchidir. Aslida o'quvchiga ko'proq savol berishni o'rgatish lozim. Muloqot jarayonida javob savolning qanday berilganiga bog'liq bo'ladi. Fikrlash qobiliyati faqat savollarga javob berish qobiliyati bilan emas, balki ularni so'rash qobiliyati bilan ham belgilanadi. O'quvchilarda to'g'ri va mantiqli savol bera olish ko'nikmasini hosil qilish zarur. Bu kelajakda to'g'ri qaror qabul qiladigan fikrlovchi kishilarni tarbiyalash uchun juda muhimdir. Bu borada g'arb pedagogikasi mo'tadillik, amaliylik va erishuvchanlik tamoyillariga tayanadi. Pragmatizm – ta'limni hayotga yaqinlashtirish, ta'lim maqsadlariga amalda erishish tarafdori bo'lgan falsafiy-pedagogik yo'nalishdir. Pragmatik falsafa asoschilari Ch. Pierz va Jeyms idealizm va materializmdan tashqarida turgan yangi falsafani yaratishni talab qilishdi. Dastlabki pragmatistlarning g'oyalari amerikalik faylasuf va pedagog D. Dyui [3,74]. tomonidan ishlab chiqilgan. Pragmatik pedagogika hayotdan olingan maqsadlarni himoya qiladi. Amerika maktabi pragmatik ta'lim zarurligini isbotlay olgan va umumiy aholining taraqqiyoti va manfaatlariga mos keladigan ta'lim maqsadlarini taklif qila olgan. Ta'lim, D. Dyuning fikricha, insonni hayotga tayyorlash vositasi emas, u hayotning o'zi. Tarbiya odamlarni birlashtirishi, yoshlarni ijtimoiy tinchlik va totuvlik ruhida tarbiyalash lozim. D. Dyui ta'lim tizimi ijtimoiy muhitni yaxshilash, jamiyat turini inqilobiy o'zgarishsiz o'zgartirishning hal qiluvchi vositasi sifatida namoyon bo'ladi. O'quv maqsadlari D. Dyuning uslubiy ko'rsatmalari zamonaviy nazariyalar bilan hamohang. Bu nazariyotchilarning fikrlarini umumlashtirib, pragmatik pedagogikani tarbiyalashning umumiy maqsadi shaxsning o'z-o'zini tasdiqlashi, tan olishi, degan xulosaga kelish mumkin. Uning fikriga ko'ra, ta'lim hayotiy muammolarni qanday hal qilishni o'rgatishi kerak. Ona tili ta'limida har bir mashg'ulot orqali beriladigan savol, topshiriq va mashqlar ham xuddi shunday o'quvchining hayotiy muammolarini yechishga yo'naltirishi lozim.

Bu borada o'zbek tilshunosligida olib borilayotgan tadqiqotlardan ham foydalanish lozim. **Pragmatika** (yun. pragma, pragmos) tilshunoslikning nutqda **til** belgilarining **amal** qilishini o'rganuvchi sohasi; boshqacha aytganda, muayyan belgilar tizimini o'zlashtirib, undan foydalanuvchi sub'ektlarning ayni shu belgilar tizimiga munosabatini o'rganuvchi **fan** tarmog'i. Pragmatika haqidagi asosiy **g'oya** amerikalik olim Ch. **Pirs** tomonidan o'rta tashlangan; **yana** bir amerikalik olim Ch. Morris ushbu g'oyani rivojlantirgan va «Pragmatika» terminini semiotika bo'limlaridan birining nomi sifatida amaliyotga kiritgan. Pragmatika insonning ijtimoiy faoliyatini o'zida qamrab oluvchi **nutq** jarayoni, muayyan **aloqa** vaziyati orqali **namoyon** bo'ladi. Lingvistik pragmatika aniq shakl, tashqi ko'rinishga ega emas; uning doirasiga so'zlovchi sub'ekt, adresat, ularning aloqa-aralashuvdagi o'zaro munosabatlari, aloqa-aralashuv vaziyati bilan bog'liq ko'plab masalalar ki-radi. Ona tili ta'limiga, xususan, o'quv topshiriqlarini takomillashtirishga yordam beradigan jihati quyidagilarda namoyon bo'ladi: Masalan, bayonning oshkora va yashirin maqsadlari (fikrni yetkazish, so'roq, buyruq, iltimos, maslahat, va'da berish, uzr so'rash, tabriklash, shikoyat va b.); nutq taktikasi hamda nutq odobi turlari; suhbat, so'zlashish qoidalari; so'zlovchining maqsadi; so'zlovchi tomonidan adresatning umumiy **bilim** jamg'armasi, dunyoqarashi, qiziqishlari va b. xislatlariga **baho** berilishi; so'zlovchining o'zi **bayon** qilayotgan xabarga munosabati kabilar savol berish, topshiriq bajarish, umuman, o'zaro muloqotda muhim ahamiyatga ega. [4,11].

Shu o'rinda – mashq usullari – o'quvchining real amaliy harakatlarini ta'minlovchi, uning ichki munosabatini mujassamlashtiruvchi, munosabatni moddiylashtiruvchi, ikkinchisiga ko'rinadigan ta'sirlar turidir. Mashq va topshiriqlar yordamida o'quvchilarning faolligi tashkil etiladi va uning ijobiy motivlari (ishtiyoq) (topshiriqlar, talablar, musobaqalar shaklida alohida va guruh faoliyati uchun turli xil vazifalar, namunalar va misollar ko'rsatish, muvaffaqiyatli vaziyatlarni yaratish) rag'batlantiriladi. Ijodiy tafakkur sohiblarini tarbiyalovchi darsning asosini fikrlashga yo'naltiruvchi o'quv topshiriqlari tashkil qiladi. Bunday zamonaviy dars javob berishi kerak bo'lgan umumiy talablar quyidagilardan iborat.

1. Eng yangi ilmiy yutuqlardan, eng yaxshi pedagogik amaliyotdan foydalanib, ta'lim jarayoni savol-javob asosida dars tashkil qilish.

2. Darsni o'quv topshiriqlaridan o'rinli va maqsadli foydalangan holda amalga tashkil qilish.

3. O'quvchilarning bilish faoliyati uchun tegishli bo'lgan barcha shart-sharoitlarni yaratish, ularning qiziqishlari, mayllari va ehtiyojlarini hisobga olib matnga yoki mavzuga o'quv topshiriqlari ishlab chiqish.

Savol va topshiriqlar tuzishda fanlararo bog'lanishlarni e'tiborda tutish. Ma'lumki, har bir dars uch maqsadga erishishga qaratilgan: o'rgatish, tarbiyalash va rivojlantirish. Ona tili ta'limida, asosan, grammatik bilimlarni rivojlantirish nazarda tutildi, to'g'ri, grammatikasiz dars ham, darslik ham bo'lmaydi, biroq me'yorida bo'lishi kerak. Til o'rganishni murakkab jarayonga aylantirib qo'yanmiz, kabi malaklar alohida masala, nega ona tili o'qituvchilarining bilimi past baholanmoqda, chunki biz noto'g'ri o'lchayapmiz. Maktab o'qituvchisidan fan tilshunosning bilim va ko'nikmasini

so‘ralmaydi, aslida olimlar ham tilshunoslikning kichkina bir sohasini biladi xolos. O‘qituvchidan lingvistikaning hamma sohasini bilishni talab qilish noto‘g‘ri, albatta. [5,81]. Bugun o‘quvchiga OTMga kirish uchun ona tili grammatikasidan taqdim etilayotgan test savollariga tadqiqotchi, tilshunoslar ham qoniqarli javob bera olmaydi, chunki o‘quv topshiriqlari noto‘g‘ri shakllantirilgan. Xullas, grammatika qoidalar emas, ona tilida matn bilan ishlashga o‘tish, so‘zning matndagi ma‘no tovlanishlarini, talaffuzi va yozilishini, matn muallifi aslida nima demoqchiligini anglashga olib boruvchi savol va topshiriqlar tizimini yaratish, o‘quvchining adabiyotga mehr qo‘yishini ta‘minlaydi, ona tilining bo‘y-u bastini ko‘radi. Grammatik nazariyalar – qoliplardir, ona tili ularga sig‘maydi. Biz tilning nutqiy imkoniyatlarini ko‘rsatib berishimiz kerak, bu imkoniyatlar grammatika bilan o‘lchanmaydi.

ADABIYOTLAR

1. Усмонов С. Умумий тилшunoslik. Тошкент, 1972, 144- бет.
2. Беруний. Танланган асарлар, N1 том, 64- бет. Кейинги кўчирмалар ҳам ўша асар.
3. Джон Дьюи. Общество и его проблемы John Dewey. The Public and its Problems. Denver, 1927. / Дж. Дьюи. Общество и его проблемы. — Перевод с английского: И. И. Мюрберг, А. Б. Толстов, Е. Н. Косилова. — М., 2002.
4. Л.Раупова. Диалогик нутқнинг дискурсив талқини (полипредикатив бирликлар мисолида). Монография. Ўзбекистон фанлар академияси “Фан” 2011 йил,
5. S. Usmonov. Umumiy tilshunoslik. Toshkent, 1972, 144- bet.
6. Beruniy. Tanlangan asarlar, N1 tom, 64- bet. Keyingi ko‘chirmalar o‘sha asarning 64- betidan olindi.
7. Ахмедова, М. (2015). Педагогик конфликтология. *Ўзбекистон Республикаси Олий ва урта махсус таълим вазирлигининг*, 32-004.
8. Tursunaliyevna, A. M., & Karimovna, N. Y. (2022). Maktabgacha tarbiya muassasalarida madaniy-gigiyenik malakalarni tarbiyalash–bolalar organizmining jismoniy rivojlanishida muhim vosita. *integration of science, education and practice. scientific-methodical journal*, 3(1), 98-103.
9. Мелибаева Р. Н. (2018). Проблема умственного развития в трудах психологов советского периода. In *International scientific review of the problems and prospects of modern science and education* (pp. 127-129).
10. Мелибаева, Р. Н. (2018). Из истории вопроса экспериментального исследования мышления в трудах психологов советского периода. in *international scientific review of the problems and prospects of modern science and education* (pp. 125-127).
11. Мелибаева, Р. (2020). О диалектическом характере процесса становления личности студента.
12. Мелибаева, Р. (2021). Тиббий психодиагностиканинг методологик муаммолари.
13. Нарметова, Ю. (2016). Специфика работы психолога в клинике внутренних болезней. *вестник каракалпакского государственного университета имени бердаха*, 33(4), 53-57.
14. Нарметова, Ю. К. (2015). Социально-психологический механизм организации психологических услуг в медицинских учреждениях (на примере больных с онкологическими заболеваниями). *Школа будущего*, (3), 148-153.
15. Нарметова, Ю. К. (2016, July). Особенности психокоррекционной работы с беременными женщинами. In *Контактная информация организационного комитета конференции* (p. 35).
16. Нарметова, Ю. К. (2017). Актуальные проблемы организации психологической службы в клинических учреждениях. *Человеческий фактор: Социальный психолог*, (1), 119-123.
17. Нарметова, Ю. (2017). Интегрированный подход как важный фактор решения проблемы подготовки клинических психологов. *вестник каракалпакского государственного университета имени бердаха*, 34(3), 57-58.
18. Akhmedova, M. T. (2022). Pedagogical and Psychological Ways to Overcome the Problem of Lesson Discipline in Secondary Schools. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(3), 421-425.
19. Akhmedova, M., Narmetova, Y., & Alisherov, B. (2021). Categories of person in conflict and methods of conflict resolution in the occurrence of conflicts between medical personnel.
20. Melibayeva, R. N., Khashimova, M. K., Narmetova Yu. K., Komilova, M. O., & Bekmirov, T. R. (2020). Psychological mechanisms of development students' creative thinking. *International journal of scientific & technology research*, 9(03).

Модулли билимлендириўде оқыў тапсырмаларын методикалық траекториясын жетилистириў
Ахмедова М., Ташходжаева П. *Ташкент медицина академиясы*

Резюме. Мақалада жоқары билимлендириў системасының модулли билимлендириўде оқыў тапсырмаларын методикалық траекториясын жетилистириўде ана тили оқытыў методикасында оқыў тапсырмаларынан пайдаланыўдың бар халаты, тийкарынан, болажақ ана тили хэм әдебияты оқытыўшыларын таярлаўға мөлшерленген оқыў әдебиятларында сораў, шынығыў хэм тапсырмалардын берилиўи аналитикалық жақтан үйренилди, сондай ақ, оқыў тапсырмаларды педагогикалық хэм прагматикалық тәрәптен жетилистириў бойынша алып барылған изертлеўлер анализленеди.

Таяныш сөзлер: прагматикалық, педагогикалық өзгешеликлер, жоқары билимлендириў, өзбек тилин оқытыў методикасы, заманагөй оқытыў талаплары, оқыў тапсырмалары, сөйлеў компетенциясы.

Modulli ta'limda o'quv topshiriqlarini metodik traektoriyasini takomillashtirish
Akhmedova M., Tashxodjayeva P. *Toshkent tibbiyot akademiyasi*

Rezyume. Maqolada oliy ta'lim tizimining modulli ta'limda o'quv topshiriqlarini metodik traektoriyasini takomillashtirishda ona tili o'qitish metodikasida o'quv topshiriqlaridan foydalanishning mavjud holati, xususan, bo'lajak ona tili va adabiyot o'qituvchilarini tayyorlashga mo'ljallangan o'quv adabiyotlarida savol, mashq va topshiriqlarning berilishi tahliliy o'rganildi, shuningdek, o'quv topshiriqlarini pedagogik va pragmatik jihatdan takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: pragmatik, pedagogik xususiyatlar, oliy ta'lim, o'zbek tili o'qitish metodikasi, zamonaviy o'qitish talablari, o'quv topshiriqlari, nutqiy kompetensiya

Совершенствование методической программы учебных задач в модульном образовании
Ахмедова М., Ташходжаева П. *Ташкентский медицинский академия*

Резюме. Аннотация представлена в статье о современном состоянии использования учебных заданий в методике обучения родному языку в совершенствовании методической траектории модульного обучения в высшей школе, в частности, подготовки будущих учителей родного языка и литературы. Вопросы, упражнения и задания были проанализированы в учебной литературе, а также в исследованиях по педагогическому и прагматическому совершенствованию учебных заданий.

Ключевые слова: прагматика, педагогические особенности, высшее образование, методика обучения узбекскому языку, современные требования к обучению, задания, разговорная компетенция.

Summary. The article discusses the current state of the use of teaching tasks in the methodology of teaching the mother tongue in improving the methodological trajectory of teaching tasks in the modular education of higher education, in particular, training for future teachers of mother tongue and literature questions, exercises and assignments in the literature, as well as research on pedagogical and pragmatic improvement of teaching assignments were analyzed.

Key words: pragmatic, pedagogical features, higher education, methods of teaching Uzbek language, modern teaching requirements, assignments, speaking competence

КОГНИТИВ ФУНКЦИЯЛАР БУЗИЛИШЛАРИ ПСИХОДИАГНОСТИКАСИ

Мелибаева Р. Н.

Тошкент тиббиёт академияси

Когнитив функциялар масаласи ҳақида сўз борганда қатор фанлар доирасидаги муаммо гавдаланади. Бизнинг изланишларимиз эса тиббий психодиагностика муаммоларига бағишланган бўлиб, у бошқа фан соҳаларидаги аҳамиятини ҳам ўрганишга зарурат туғдиради. Когнитив бузилишлар психодиагностикаси масаласи норма нуқтаи назаридан психологиянинг, патология нуқтаи назаридан тиббиёт муаммоси сифатида майдонга чиқиши шубҳасиз. Мазкур муаммонинг чуқур таҳлилини амалга ошириш учун тушунчанинг тўлиқ таърифини келтиришимиз зарур. Когнитив функциялар-бу идрок, зехнлилик, янги маълумотлар билан танишиш ва уни ёдлаш қобилияти, диққат, нутқ, макон ва вақтдаги йўналиш, ҳаракат кўникмаларини ифодалайди. Барча когнитив функциялар хотира, диққат, нутқ, праксис (мақсадли фаолият), gnosis (йўналиш, жой ва вақтни аниқлаш), фикрлашга бўлинади. Когнитив функцияларнинг имкониятлари шахснинг шахсини шакллантиради, машғулотларда, касбий фаолиятда ва ҳаётнинг бошқа соҳаларида муваффақиятни белгилайди.

Когнитив функцияларнинг ўзаро таъсир қилувчи 4 та асосий таркибий қисми мавжуд: 1) ахборотни идрок этиш (визуал, эшитиш, тактил гноз, хид, таъм ва бошқалар); 2) диққатни тўплаш, умумлаштириш, ўхшашлик ва фарқларни аниқлаш, расмий манتيқий операциялар, ассоциатив боғланишлар, хулосалар чиқаришни ўз ичига олган маълумотларни ("ижро этувчи" функцияларни) қайта ишлаш ва таҳлил қилиш. Шунингдек, бошқа предметларга ва жамиятга мослашиш қобилияти, фикрлаш ва интеллектни ўз ичига олиши мумкин, ўзгарувчан муҳитда етарлича муомала, ягона хулқ –атворни ифодалаш пайтидан кишининг ҳаракатларини мақсадга мувофиқлигини таъминлаш; 3) ахборотни (хотира) эсда олиб қолиш ва сақлаш; 4) ахборот алмашиш, ҳаракат дастурини қуриш ва амалга ошириш - нутқ, мақсадли восита фаолияти (праксис) хотирасини ўз ичига олган "экспрессив" функциялар Марказий асаб тизимининг янги маълумотларни ўзлаштириш, сақлаш ва ҳаёт жараёнида қайта-қайта ишлатиш қобилияти деб аталади [5,14,16].

Шахс бузилишларининг муҳим томони баъзан когнитив функциялар билан узвий боғлиқ. Айрим ўринларда шахсдаги психик касалликлар ёки психоневрологик касалликлар белгилари сезги, идрок, хотира, тафаккур, хаёл, нутқ ва диққатнинг бузилиши билан боғлиқдир. Маҳаллий психологик тадқиқотларда кейинги йилларда когнитив жараёнлар билан боғлиқ тадқиқотлар кам эътибор қаратилаётган муаммолар тоифасига кириб қолмоқда. Когнитив функцияларни ўрганиш ва уларга боғлиқ илмий натижалар олиш мутахассисларнинг эътиборидан четда қолаётгандек таассурот уйғотади. Тиббиёт соҳасида эса мазкур масала қатор когнитив функциялар бузилишидаги беморларни диагностикаси ва даволаши билан машғул бўлади. Когнитив функциялар меъёрадаги ҳолати ёки унинг бузилишлари диагностикаси эса тиббий ва психологик диагностиканинг ўзаро алоқадорлигига зарурат туғдиради. Чунки психологик тадқиқотларда татбиқ этилаётган методикалар, ўз навбатида когнитив бузилишлар диагностикаси учун ҳам фойдаланишни тақазо этганлиги билан характерланади. Бир қатор изланишлар мавжудки, уларда айнан когнитив бузилишлар ва уларнинг диагностикасига доир тадқиқот натижалари қўлга киритилган.

Бугунги кунда тиббиёт ва тиббий психологияда когнитив бузилиш муаммосига алоҳида эътибор берилади, умр кўриш давомийлигининг ошиши билан интеллектуал функцияларни сақлаб қолиш муаммоси кўпроқ фавқулдда бўлади. Бу борада олиб борилган тадқиқотлар, техник хизмат кўрсатишга бағишланган мақолалар, қўлланмалар ва клиник тавсиялар инсоннинг когнитив функцияларини сақлаб қолиш борасидаги халқаро тиббий адабиётларда ва маҳаллий журналларда нашр этилмоқда. Когнитив бузилиш кўпинча қария ва кекса ёшда ёки психик травмалар оқибатида учрайди. Испаниялик муаллифларининг тадқиқотларига кўра когнитив бузилишлар 13-22 ёшдан 60-69 ёшгача 43% дан ортиқроқни ташкил этади ва 85 ёшдан катта инсонларда бундай ҳолатлар кўпроқ учраши қайд этилган [5,8,12,17].

Клиник амалиётда когнитив бузилишлардан безовталаниб мурожаат қилган инсонлар унутувчанлик, диққатни жамлашнинг кийинлиги, ақлий қобилиятнинг пасайиши, шунингдек интеллектуал меҳнат пайтида чарқокнинг кучайиши билан боғлиқ ҳолатларни акс эттирган. Кўп ҳолларда тиббиёт ходимлари, хусусан, ташхис қўйувчи врач, санаб ўтилган когнитив функциялардаги ўзгаришларни бемор эмас, балки унинг яқинлари томонидан билдирилган муносабатлар натижаси эканлигини таъкидлаганлар. Когнитив бузилишга дуч келган беморларнинг даволанишида унинг аломатларини диагностикаси бирламчи ҳисобланади. Бундай ҳолларда диагностика учун когнитив бузилиш хавф омиллари, яъни қариллик ва кексалик ёши, оилавий тарихидаги касаллик аломатларининг мавжудлиги, қон томирлари, қандли диабет, қориндаги ортиқча семизлик ва айниқса,